

ljudstva, iz katerega je izšel, in v katerem je tako globoko vsajen. Morebiti je prej, ko je sledil vabečim glasovom tujine, učinkovalo njegovo delo modernejše, tudi udarnejše, morebiti se je zdelo močnejše v izrazu, toda ni dvoma, da je zdaj bolj pretehtano, bolj dognano, zraven pa tudi bolj domače, bolj naše. Prej mu je šlo poglavitno le za oblikovno izvirnost, zdaj mu postaja važna tudi snov, in prav izbira snovi ga vodi nujno nazaj v domačo vas z vsem njenim tako pestrnim in obsežnim življenjem, s svojim zdravjem, s svojo še neizrabljeno silo. Tam je moč, tam je prvinska lepota in tista prirodna plodovitost, katero občudujemo prav na ti razstavi. Čas je, da Francè Kralj to bogastvo, s katerim zdaj tako razsipno razmetava, smoterno izrabi in zbere, ker se sonce njegovega oblikujočega duha že bliža zenitu.

K. Dobida

LJUBLJANSKE SREDNJE ŠOLE IN VIŠJE ŠOLE V KVASOVIH ČASIH

(Prim.: France Koblar, Josip Jurčič — Deseti brat, Cvetje iz 1936, str. 267.)

Ker sodim, da mora spremljati literarnozgodovinski pouk v srednji šoli točen razvid tistega šolskega ustroja, ki je dajal naraščaju prvo izobrazbo, mi je res hudo, da me je Koblarjevo sicer odlično ter z izrednim trudom sestavljeno šolsko izdanje »Desetega brata« z ozirom ustroja ljubljanskih srednjih in višjih šol v časih glavnega romanovega junaka razočaralo.

Koblar je namreč deloma v nasprotju z raznimi ugotovitvami ostalih naših kulturnih zgodovinarjev in z osnovo številnih biografij v Slovenskem biografskem leksikonu, ko piše: »Za našo dobo je treba pomniti, da je imela gimnazija od 1775 dolje 5 razredov (poprej 6) ... od 1807 je bilo 6 razredov ... po gimnaziji so bili 3 letniki filozofije ali liceja kot priprava za univerzo ... Po odhodu Francozov se je vrnil stari red s 5 razredno gimnazijo in licejem (3 letniki). L. 1818. je dobila gimnazija 6 razredov, licej pa je imel med 1818—1824 še vedno 3 razrede. Licej (filoz.) je bil že izven gimnazije.«

Toda treba je razlikovati med datumi odlokov o šolskih reformah in med datumi njihove dejanstvene obveljave, a obenem izbirati, ker so za srednješolski pouk važni le nekateri redki izmed poslednjih. Tudi je treba upoštevati dejstvo, da niso bili vsi zavodi vedno enako urejeni.

Ko je prevzemala po ukinitvi jezuitskega reda polagoma avstrijska država gimnazije v svojo skrb, je bilo za Slovence pomembnih sedem šestrazrednih gimnazij: jezuitske gimnazije v Ljubljani, Trstu, Gorici, Celovcu, Mariboru in Gradcu ter frančiškanska v Novem mestu. Veljal je razredni sistem, to se pravi: isti profesor je poučeval vse predmete v razredu. Zmanjšanje števila razredov od 6 na 5 je določil res že cesaričin odlok z dne 14. oktobra 1775 (Geschichte des K. K. Gymnasiums zu Görz, Programm 1856, 17), toda ta odlok je vlada že čez nekaj mesecev umaknila (Vrhovec, Zgodovina Novoga mesta 273; popravi: Strakosch—Grassmann, Geschichte des österreichischen Unterrichtswesens 116). Obveljal je šele dvorni dekret z dne 10. av-

gusta 1776, ki je poleg drugega predpisal to redukcijo razredov (Nečásek, *Das Gymnasium und Lyceum zu Laibach vom Jahre 1774 bis auf die Gegenwart*, Programm 1861).

Vendar je po vsej priliki le malo gimnazij izvedlo predpisano zmanjšanje števila razredov že v šolskem letu 1776/77. Le o novomeški gimnaziji mi je znano (Vrhovec, 270), da je imela v šolskem letu 1775/76 še 6 razredov: (razredi: parva, principia, gramatica, syntaxis, poësis in rhetorica), a 1776/77 že samo 5: (razredi: parva, principia, grammatica, secunda humanitatis classis, prima humanitatis classis). Med gimnazije, ki so izvedle redukcijo šele v šolskem letu 1777/78, spadata tudi ljubljanska (Nečásek 4) in mariborska (Matjašič, *Geschichte des k. k. Marburger Gymnasiums*, Programm 1858, 94). Za mariborsko je izpričan tudi postopek: drugi in tretji razred so združili v enega, tako da sta četrti in peti ostala na videz na svojih mestih, a obdeleževala snov naslednjega razreda. Slično in 1777/78 se je izvršila izprememba najbrž tudi v zavodih, ki nimam o njih točnejših podatkov glede te stvari: v Gorici, Trstu, Celovcu in Gradcu. Od leta 1797. veljajo avstrijski zakoni tudi za gimnazijo v Kopru, ki je pripadel takrat pod novo oblast.

Od šolskega leta 1807/8 dalje, ko so poučevali strokovni učitelji namesto predmetnih, pa ni bilo na vseh naših gimnazijah po 6 razredov.

Znanstveni del nove študijske ustave, ki je dobil cesarjevo potrdilo dne 16. avgusta 1805, je namreč razdelil gimnazije v tri skupine ter določil, naj imajo: v krajih z univerzo po 6 razredov s sedmimi strokovnimi učitelji; v krajih z licejem po 6 razredov s 6 strokovnimi učitelji; v ostalih mestih po 5 razredov s 5 strokovnimi profesorji (*Sammlung der Verordnungen und Vorschriften über die Verfassung und Einrichtung der Gymnasien* 1808).

V smislu nove študijske ustave so dobile izmed naših gimnazij po 6 razredov s 6 strokovnimi profesorji gimnazije: v Ljubljani (Klimesch, *Zur Geschichte des Laibacher Gymnasiums*, Jahresbericht 1896, 25), Gorici (Programm 1856, 23), Celovcu in v Gradcu, kjer je degradiral univerzo že dvorni dekret z dne 14. septembra 1782 v licej (Krones, *Geschichte der Karl Franzens Universität in Graz* 107). Gimnazije v Novem mestu (Vrhovec 270), Trstu in Mariboru (Matjašič 99) pa so imele tudi še po 1807 samo 5 razredov. Pet razredov je bilo določenih tudi novi gimnaziji v Celju, kjer so odprli 1808 prvi, 1812 peti razred (J. Orožen, *Zgodovina celjske gimnazije*, Izvestje 1928, 1). Tudi reforma 1804/5 se je stopnjema uveljavljala: v Ljubljani n. pr. so dobili v šolskem letu 1806/7 še samo nove šolske knjige, a šele 1807/8 razporedbo učiteljstva po strokah in šesti razred (Klimesch 25—27).

Označeni ustroj je ostal celovski, celjski, mariborski in graški gimnaziji seveda tudi po jeseni 1810, ko so Francozi na slovenskem ozemlju Ilirije k prejšnjim gimnazijam v Ljubljani, Novem mestu, Kopru, Trstu in Gorici pridružili še nove, ki so jih odprli v Kranju (Žontar, *Kranjska gimn. v dobi Napoleonove Ilirije*, Izvestje 1931), Idriji, Postojni, Trbižu in Beljaku (Dimitz IV, 320). Stare in nove gimnazije, izmed katerih pa je več novih obstajalo samo eno leto, so Francozi uredili tako, da je imela n. pr. ljubljanska 1810/11 le tri, 1811/12 in 1812/13 štiri razrede (Dimitz IV, 320, 348), novomeška 1810/12 le dva, 1812/13 tri razrede (Vrhovec 270).

Po odhodu Francozov se »stari red s 5razredno gimnazijo« ni vrnil na vse ohranjene zavode, ampak so v smislu študijske ustave iz 1804—1805 nekateri stari zavodi dobili 5, drugi pa 6 razredov.

Avstrijci niso ukinili v slovenski Iliriji le tistih novih gimnazij, ki so ob reformi 1811 še ostale, kakor v Postojni, ampak 1814 tudi tržaško izmed starih (Rutar, Trst 129). Za ostale so začeli takoj, a v različnih stopnjah uveljavljati isto študijsko ustavo iz 1804—1805, ki je veljala še vedno za druge avstrijske zavode.

Novomeška gimnazija (Vrhovec 270—271) je imela v šolskem letu 1813/14 še samo tri razrede kakor v prejšnjem (prima grammatica classis, secunda grammatica, suprema grammatica), 1814/15 štiri (prima grammatica, secunda grammatica, syntaxis, prima humanitatis), a šele od 1815/16 dalje pet (prima grammatica, secunda, tertia, prima humanitatis, secunda humanitatis).

IV Gorici so omahovali, dokler ni bilo sklenjeno, ne obnoviti liceja: 1813/14 so imeli 6 razredov, 1814/15 le 5 zaradi tega, ker za 6 ni bilo učencev. Ko je cesar dne 4. januarja 1815 določil, da Gorica »nikoli ne bo imela pravega liceja«, je bilo tudi določeno, da ji ostane samo 5razredna gimnazija tretje stopnje. Vsaj že v šolskem letu 1816/17 je bil ta načrt uveljavljen (Programm 1856, 26—27).

Ljubljana je dobila nazaj svojo 6razredno gimnazijo že v šolskem letu 1813/14. Poleg listin in rokopisnih katalogov, ki jih čuva arhiv današnje humanistične gimnazije v Ljubljani (Pleteršnik, Vodnik, učitelj ljubljanske gimnazije, Jahresbericht 1875, 30), pričajo o tem tudi tiskane periohe, »Juventus« iz 1814 s 6 razredi: I. grammatica, II. grammatica, III. grammatica, IV. grammatica, I. humanitatis, II. humanitatis.

Nova uredba iz 1818 o 6 razredih in o zamenjavi strokovnih učiteljev z razrednimi ljubljanski gimnaziji ni dala 6 razredov, ker je ta zavod, kakor celovski in graški, toliko razredov že imel, pač pa novomeški, koprski, goriški, celjski in mariborski, ki so jih imele samo po pet. Veljavo je dobila nova uredba v šolskem letu 1819/20 (prim. zgodovino posameznih zavodov in dopolni Strakosch — Graßmann 152).

Licej in filozofija tudi v Ljubljani nista bila isto, kakor sploh nikjer v Avstriji ne. Licej je bil širši pojem, zavod za nižji univerzitetni študij, filozofija je bila ožji pojem, oddelek ali fakulteta liceja poleg 2—3 nižjih študijev: teološkega, medicinsko-kirurškega in juridičnega.

Ob ukinitvi jezuitskega reda in šolstva 1773 je imel izmed mest, katerih gimnazije so Slovenci predvsem obiskovali, univerzo le Gradec (Krones, Geschichte Karl Franzens Universität, Graz), medtem ko se je ponašalo z zametki, iz katerih se je v državni upravi utegnil razviti pravi licej, več mest, kjer so že imeli jezuitje tudi nižji filozofski in teološki študij: Ljubljana (Nečásek 3), Trst (Sila, Trst 104); Gorica (Programm 1856, 16); Celovec (Lebinger, Programm 1892/3).

V naslednjih letih se je marsikaj izpremenilo: ko je izgubil Trst 1773 gimnazijo, je izgubil seveda tudi filozofijo; piaristi, kot nasledniki jezuitov so v Gorici imeli poleg gimnazije licej samo s filozofijo, ne pa tudi teologije

(Czörnig, Görz 922; Schematismus f. Krain u. Görz 1808, str. 175—6); graško univerzo so v jeseni 1782 degradirali v licej s 4 fakultetami; 1783—1791 v Ljubljani ni bilo bogoslovja, ker je bilo generalno semenišče v Gradcu, 1784—1788 ni bilo filozofije (Polec, Ljubljansko višje šolstvo 15—19); vsaj že 1792 so v Ljubljani in pač tudi v Celovcu k filozofiji pridružili še stolico za kirurgijo, anatomijo in babištvo, ki je obstajala že približno 20 let v okviru zdravniškega kolegija, a to »filozofsko-kirurško učilišče« so kmalu zopet razdružili v dva samostojna oddelka: filozofskega in medicinsko-kirurškega (SBL II, 27, 28, 90); Francozi so ljubljanski licej 1810 povišali in razširili v centralno šolo z značajem univerze, 1811 v akademijo (Polec), goriško filozofijo pa so imenovali licej, dasi ji obsega niso razširili (Programm 1856, 24); Avstrijci so v Ljubljani že v šolskem letu 1813/14 nadomestili univerzo s starim licejem, ki je imel samo dveletni filozofski, štiriletni teološki in dveletni nižji medicinsko-kirurški študij za ranocelnike, goriško filozofijo pa so z odlokom z dne 4. januarja 1815 ukinili; ko je začel, menda 12. januarja 1819, v Gorici poslovati novoustanovljeni bogoslovni študij (Zschokke, Die theologischen Studien und Anstalten), je dobila Gorica vnovič tudi modroslovno učilišče, in sicer v obliki nekega škofijskega zavoda, ki so ga pa mogli obiskovati tudi mladeniči, ki niso mislili študirati bogoslovja (W. Unger, Systematische Darstellung der Gesetze über die höheren Studien III, 62); cesarjev odlok z dne 26. januarja 1827 je graški licej zopet povišal v univerzo (Krones).

Bližnja Civilna Hrvatska je imela licej v Zagrebu, kjer je »akademija« še izza jezuitskih časov obsegala filozofijo, bogoslovje in pravo (Cuvaj I, 491; II, 90). V Vojni Krajini je bil v Senju od jeseni 1806 do 1810 in od šolskega leta 1816/17 dalje privatni škofijski »licej«, t. j. bogoslovsko učilišče s filozofskim tečajem (Cuvaj II, 121), kjer je bilo dovoljeno tudi kontrahiranje letnikov (Kovačič, Slomšek I, 31). Izpričevala javnih zavodov po Ogrskem in Hrvatskem so veljala tudi v Avstriji (Unger II, 121), ne pa privatnih, zlasti ne, če so dovoljevala kontrahiranje tečajev, ki je bilo tu zabranjeno (Unger I, 91; III, 99).

Slovenci, ki so hoteli končati študije na univerzi, so jih nadaljevali na Dunaju, oziroma do 1782 v Gradcu in 1810—1813 v Ljubljani ali pa so hodili na inozemske univerze, na primer bogoslovci v Solnograd, kjer so imeli do 1810 benediktinci univerzo, drugi v Pavijo in Padovo, za katere so od 1814 veljali avstrijski zakoni (Unger) itd.

Razlika med licejem in univerzo se je kazala prav tako v obsegu filozofskega študija kakor v obsegu ostalih dveh ali treh študijev: za vsak študij je nudila univerza več kakor licej.

Ljubljanska filozofija izza podržavljenja jezuitskega šolstva nikoli ni imela treh letnikov, ampak vedno samo po dva. Tudi katalogi, ki so ohranjeni za 1806/7 ter za šolska leta od 1813/14 dalje (Kidrič, Dobrovský 4), poznajo dosledno samo dva letnika.

To je bilo povsem v skladu s filozofskim učnim redom iz 1805, ki je določil razliko med triletnim filozofskim študijem na univerzah in dveletnim na licejih: »Zato bo imelo filozofsko učilišče na mojih univerzah odslej to odlično prednost, da se bo učila tu filozofija v vsem svojem obsegu ... Ona manj popolna filozofska učilišča (=na licejih itd.) se morajo spraviti s temi popolnimi v tako razmerje, da je možen prestop z onih na ta ... Filozofski učni tečaj

naj traja praviloma na licejih in manjših zavodih te vrste dve leti, na univerzah pa tri leta kakor doslej (Unger II, 499)«.

V smislu tega in sličnih zakonov je obsegala filozofija dva kurza (logiko in fiziko), ne le v Ljubljani, ampak tudi v Gorici, Celovcu, Gradcu, Solnogradu (izza 1814?), Linzu (Unger), Zagrebu (Cuvaj), Benetkah, Milanu (Unger za dobo po 1814) itd., medtem ko so imele univerze na Dunaju, v Lvovu, Paviji, Padovi itd. tudi še tretji letnik ali estetiko (Unger). Francozi so filozofski študij kot posebno učno panogo in predstopnjo za ostale fakultete 1810 ukinili: na centralnih šolah, oziroma akademiji v Ljubljani so bili posamezni predmeti prejšnjega filozofskega študija del poklicnega študija (Polec 44), a kar se je predavalo iz prejšnjih filozofskih predmetov, n. pr. v Gorici 1810/11 na liceju, 1811/13 na kolegiju (Programm 1856), je po obsegu daleč zaostajalo za avstrijsko filozofijo in ni moglo služiti za predstopnjo k nadaljevanju študij na avstrijskih univerzah. Avstrijci so imeli torej izgovor, da so v Ljubljani že novembra 1813 obnovili licej z njegovimi prejšnjimi tremi »študijami«, (Unger I, 16), »filozofiji«, oziroma »liceju« v Gorici pa odrekli priznanje.

Medtem ko je ljubljanski filozofski študij novembra 1813 z uvedbo dveh tečajev postal zopet enak celovškemu, zagrebškemu itd. ter je tudi nova goriška filozofija izza 1818 imela le dva tečaja, je dobil graški licej v šolskem letu 1813/14 še tretji filozofski letnik ali estetiko (Krones 131—2). Ostal mu je ta letnik do konca šolskega leta 1823/24, ko je stopila v veljavo nova študijska uredba, ki je tretji filozofski letnik tudi na univerzah ukinila (Krones 140; Unger II, 482).

Tudi Čop in Prešeren, kakor vsa njuna generacija sta mogla v Ljubljani dovršiti iz filozofskih študij le logiko in fiziko.

Tretji letnik filozofije, katerega so mogli končati Slovenci na Dunaju ali v kakem drugem univerzitetnem mestu, oziroma 1813—1824 tudi na graškem liceju, je bil v tesni zvezi z značajem bodočega strokovnega kandidatovega študija, a je mogel dobiti tudi velik pomen za kandidatovo splošno literarno izobrazbo.

Na univerzah, oziroma izza 1813 tudi na graškem liceju se je bilo do 1824 na pravni (Unger III, 154, 505), medicinski (II, 504) in menda tudi teološki fakulteti (II, 508, 513) mogoče vpisati le z absolutorijem o uspešno končanem tretjem letniku filozofije. Ob vstopu v ta letnik je moral slušatelj že vedeti kakemu strokovnemu študiju se hoče posvetiti (II, 506). Vsem kandidatom skupen je bil le višji praktični študij latinskih klasikov za izobrazbo okusa (II, 507), medtem ko je druge predmete predpisoval učni red po potrebah poznejše stroke: bodoči jurist je moral poslušati predavanja iz nemške in avstrijske zgodovine in veronauka, medicinec iz splošnega naravoslovja in grške filologije, bogoslovec iz grške filologije in veronauka. Prostih predmetov je bilo v tretjem letniku filozofije dvanajst, med njimi: estetika, zgodovina filozofije ter zgodovina umetnosti in znanosti (II, 513).

»Če se je profesor za »višji študij klasikov« ravnal po smernicah, je mogel postati njegov kolegij za izobrazbo literarnega okusa slušateljev zelo pomemben. Navajati je moral slušatelje: »prvič, da klasika samičitajo, razčlenjajo...; drugič, da sami prevajajo, deloma ustno v kolegiju, ... deloma pismeno izven

kolegija...; tretjič, da izdelujejo lastne sestavke«. Dasi je šlo predvsem za rimske klasike, vendar učitelju ni bilo zabranjeno, »rabiti tudi nemške ali v nemščino prevedene vzorce« (II, 507).

Čopa je gnala v jeseni 1816 na Dunaj v estetiko v prvem redu pač lakota znanja, saj ni hotel nadaljevati študij na univerzi. Prešernu, ki je odšel na Dunaj v jeseni 1821 že z namenom, da bi študiral jus, je bil tretji filozofski letnik nujno potreben pogoj za vpis in doktorat.

Ker je bil ukinjen tretji filozofski letnik, so skušali na razne načine najti nadomestek zato, kar je šlo po zlu.

Odlok z dne 8. oktobra 1827 je zapovedal, da se ne sme nikdo sprejeti na juridični študij, kdor nima prvega reda iz vseh predmetov filozofije (Unger II, 117). Odlok z dne 24. aprila 1832 je to omejitev razširil: »samo taki učenci se smejo sprejeti na študij prava in medicine, ki so dobili iz obveznih predmetov filozofije vseskozi prvi red« (II, 118). Isti odlok iz 1832 je uravnal tudi položaj repetentov: »Ako bi se iz prejšnjih časov pojavili primeri, da je bil učenec sprejet na medicino ali pravo z drugim redom, ki ga po obstoječih predpisih ovira, da bi po končanih študijah napravil rigorozne in dobil doktorat, se takemu učencu sme naknadno po končanih juridičnih ali medicinskih študijah dovoliti ponovitev tistega letnika filozofije, v katerem je dobil drugi red... Ako se zgodi, da dobi učenec slab red tudi le v enem semestru, mora vendar ponavljati ves letnik...« (II, 116).

Že odlok študijske dvorne komisije z dne 2. oktobra 1824 pa je zabičal, da nikdo ne more doseči juridičnega ali filozofskega doktorata, kdor nima izpričevala javnega učilišča o študiju univerzalne in avstrijske državne zgodovine (Unger I, 140—1).

Za Vrazov višji študij n. pr. so bile te določbe usodne.

Imena za gimnazijske razrede niso bila vedno ista (prim. za Ljubljano tiskane periohe, za Novo mesto Vrhovec 270).

V Novem mestu so imenovali n. pr. 1776—1787 zadnji razred prima humanitatis classis, predzadnjega secunda, in šele od 1807 dalje narobe. V ljubljanskih periohah so n. pr. za šolsko leto 1806/7 res infima, media, suprema, rhetorica in poetica, toda za naslednje šolsko leto je terminologija izpremenjena: prima, tertia, quarta, rhetorica, poetica. In izpremembra za šolsko leto 1807/8 je ostala tudi po odhodu Francozov, 1814—49: I., II., III., IV. grammatica, I., II. humanitatis.

Poleg oficijelnih terminov pa so dijaki, učitelji in drugi po vsej priliki dolgo rabili ali prilagajali stara jezuitska poznamenovanja razredov: infima (elementaris, parva- v jezuitskih časih razred, v katerem so se učili čitanja, pisanja in osnovnošolskih predmetov, ki so jih v dobi državne petrazredne gimnazije izvečine prenesli v tretji razred normalke); principia (v jezuitski dobi drugi razred, v katerem so začeli podajati osnove latinščine, v dobi petih razredov prvi); grammatica (v obeh dobah tretji razred); syntaxis (v obeh dobah najvišji gramatikalni razred); rhetorica (v jezuitski dobi najvišji, pozneje predzadnji razred). Še 1839 je mogel Kopitar poročati, da se termina poetica in rhetorica v Avstriji zamenjujeta (Kleinere Schriften 3).

V šoli je treba razložiti še nekatera poznamenovanja šol: »črno šolo«,

ki jo poznajo kmečki otroci zdoma kot učilišče za čarovnije; »deseto šolo«, ki utegne presenetiti s kakega starejšega naslovnega lista; »enajsto šolo«, ki jo sreča srednjošolec če v prvem razredu v berilu iz Cankarjevih spominov na Vrhniko (Slovenska čitanka in slovnica I, 75), pozneje pa v Vodnikovem »Novem letu« (Grafenauer, Val. Vodnik, Izbrano delo, Cvetje IV, 33, 105).

»Črna šola« je pomenila prvotno menda fiziko (Pleteršnik III, 640), t. j. drugi letnik filozofije.

Naši razlagalci »enajste šole« pozabljajo, kaj je pisal o tem izrazu Kopitar v svoji avtobiografiji iz 1839: »... früher (vor Josef II.) reichten zehn Jahre hin um zum Priester geweiht werden zu können, daher das ironische Sprichwort von der elften Schule, wenn einer nach langen Studien ein Taugenichts blieb: diese elfte Schule wird mythisch in Krain in den Marktflecken Oberlaibach (=Vrhnika) ..., in Österreich nach Gablitz verlegt« (Kleinere Schriften 3). Slovenski izraz je torej prevod in import, samo da Slovenec svojih ponesrečenih študentov ni hotel pošiljati v Gablitz zapadno od Dunaja, ampak jim določil domač kraj na zapad od Ljubljane.

»Enajsta šola« suponira »deseto«, ki more biti le bogoslovje, kakor so že Kopitar, Levstik (Spis, III, 296) in prireditelji naših čitank in »Cvetja« pravilno uganili. Dva dokumenta za rabo termina »deseta šola« imam v razvidu: zapis v arhivu graške univerze pravi, da so se udeležile 1750 sprejema dvora vse »študentovske kompanije od tretje do desete šole«, a filozofi in teologi so tvorili skupaj tretjo »grenadirske kompanije« (Krones 68); Ravnikar se je 1815—1817, ko je predaval bogoslovcem dogmatiko, v svojih »Zgodbah« podpisoval kot »desete šole c. kr. vučenik«. Tudi graški dokument torej opozarja, da sta izraza »deseta šola« in »enajsta šola« prišla k Slovencem iz nemških pokrajin.

Toda kako štetje gimnazijskih razredov in filozofskih letnikov nas vodi prav v bogoslovje kot »deseto šolo«? Da je nastal izraz v dobi jezuitskih šol, je ob upoštevanju graškega dokumenta jasno. Nastati pa je mogel le tam, kjer je imela filozofija tri letnike, tako da je moral deček dovršiti šest gimnazij in tri letnike filozofije, preden je mogel vstopiti v prvi letnik bogoslovja, ki mu je bil torej res »deseta šola«. Od prvega letnika se je prenesel izraz še na naslednje in vse bogoslovje, tako da je za šaljivo rabo mogla ostati »enajsta šola«, ker je »deseta šola« učilišče, ki je bilo v tisti dobi najvišje.

Nad Koblarjem se je maščevalo, da mu je Strakosch-Graßmann, ki govori o razvoju avstrijskih gimnazij v splošnih stavkih ter dopušča uvrstitvev raznih posebnih tipov, večja avtoriteta, kakor pa na primer Pleteršnik, ki riše razvoj le enega zavoda, a to vseskozi na osnovi njegovih arhivalij!

Zgodovinarje o višjih šolah, ki so vzgajale naše kulturne delavce, po številu prispevkov ni neznatno, vendar nas še čaka mnogo dela. Med vrzeli spadajo celo stvari kakor zgodovina ljubljanske gimnazije po 1813, zgodovina ljubljanskega liceja! Pri tem bodo bodoči zgodovinarji naših šol morali posvečati več pažnje n. pr. tudi osebnostim učiteljev, pouku poetike, prostim predmetom itd.

Mnogo prostora bi se prihranilo, če se ne bi pisale ločene zgodovine posameznih zavodov, kjer se poleg specialnih podatkov vedno zopet ponavljajo

ista splošna poglavja, ampak če bi se zasnovalo delo, ki bi bilo po razdelitvi gradiva podobno hrvatski Cuvajevi gradji za povijest školstva, splošni razvoj šolske politike, šolskih knjig itd., bi se obravnaval zase, ostala zgodovina posameznih zavodov zopet zase in brez ponavljanj podatkov, ki spadajo v splošni del!

Brez poznanja knjig, ki so jih v posameznih dobah v šolah rabili, žive zgodovine šolstva ni mogoče pisati! Koliko porabnejša bi bila na primer Ilešičeva še vedno pomembna študija o »Gimnazijskih študijah v dobi našega preporoda« (Pedag. letopis 1907), če bi bile piscu na službo tudi starejše izdaje, n. pr. latinske čitanke z »Anhangom von deutschen Gedichten«, ne samo izdaja iz 1845! Isto velja tudi za šolsko zakonodajo. Kako sem iskal prepotrebno Ungerjevo knjigo, preden sem jo našel v Biblioteki juridične fakultete, ki jo je dobila lani! Vodstvu naše Državne študijske knjižnice bomo morali biti zelo hvaležni, če bo še naprej v obeh smereh sistematično zbiralo! *F. Kidrič*

IVAN CANKAR: ZA NARODOV BLAGOR

Ko človek odhaja od Stupičeve uprizoritve te Cankarjeve komedije, mu v ušesih še vedno zveni kričanje in razgrajanje peščice statistov — demonstrantov, ki jih je režiser postavil med parter in oder, očitno z namenom, da bi se publika pridružila demonstrantom in žurnalistu Ščuki, ki z gromkim glasom napoveduje boj zlaganim narodovim idealom in namišljenemu »narodovemu blagru«. Stupica je hotel najbrže doseči podobno gledališko doživetje kakor svoje dni v Skoplju pri uprizoritvi Büchnerjevega »Dantona«. Ko je na koncu drame začela publika z igralci vzklikati: »Kruha! Kruha!«. To pa ni bilo drugače. Ščuka govori, statisti demonstrirajo, razbite šipe zvone, publika pa v zadregi molči. — Kje prav za prav tiči vzrok, da se je ta sicer dobri, a tvegani režiserjev poizkus ponesrečil? Morda v uprizoritvi? Nikakor. Stupica in igralci so iz komedije pet in dvajsetletnega Cankarja naredili vse, kar se je dalo narediti. Lahko bi zvalili krivdo zopet na apatičnost naše gledališke publike. V tem primeru bi ji najbrže delali krivico. Vzrok, da niti najbolj razgibani del publike ni spontano pritegnil statistom in »demonstriral« proti Grozdom, Grudnom, Grudnovkam in vsej njihovi nečedni družini, moramo pač iskati v osnovah te komedije in v dejstvu, da je stara že dobrih pet in trideset let. Kakor je ta komedija živa in drastična, še vedno aktualna podoba naših malomeščanskih značajev in verno, pravično zrcalo njihovi morali, tako je neresnična v prikazovanju naših političnih odnosov, kar omenja tudi Jože Vidmar v »Gledališkem listu«. Razcepljenost v dva politična tabora je pač posledica zgodovinskega, socialnega in političnega razvoja in tudi v komediji ni mogoče razlagati tega neizprosne in neizogibnega dejstva le z osebnimi razprtijami med narodovimi »voditelji«. Prav tako je precej naivno, če Cankar tema dvema taboroma, ki prav za prav predstavljata našo meščansko politiko, postavi nasproti kot pozitivno politično in družbeno silo »lumpenproletariat«, h kateremu se zateče zgovorni, a docela pasivni žurnalist Ščuka. Zaradi takega nerealnega političnega ozadja trpi vsa komedija, visi nekam v zraku in skozi njeno shemo se prebijajo posamezne osebe le zato, ker so same po sebi dovolj žive, resnične in precizno izdelane. Izmišljeno, izkonstruirano politično ozadje je torej vzrok, da komedija danes ne more več vplivati ne-